

Олга М. СТОЈАНОВИЋ ФРЕШЕТ*
Лудвиг-Максимилијан универзитет
Минхен

Оригинални научни рад
Примљен: 10. 10. 2022.
Прихваћен: 22. 2. 2023.

ЈЕЗИЧКА СВЕСНОСТ У РАДУ СА УЧЕНИЦИМА СРПСКОГ КАО ЗАВИЧАЈНОГ ЈЕЗИКА

У раду се прецизира појам завичајног језика и дају одлике његовог усвајања и употребе, као и социолингвистички и психолингвистички фактори који условљавају употребу и преношење језика у дијаспори. Српски завичајни језик карактерише хибридизација суп-стандардних и стандардних одлика уз трансфер са језиком околине. Због индивидуално различитог начина учења, говорници завичајног језика представљају хетерогену групу са различитим компетенцијама. У раду се предлаже увођење језичке свесности као надређе-ног наставног циља, која тежи претварању интуитивних, процедуралних знања у свесна и експлицитна. Језичка свесност омогућује и тематизовање афективних аспеката језика у миграцији и повећава мотивацију ученика за учење.

Кључне речи: српски као завичајни језик, језичка свесност, методика наставе је-зика.

1. Завичајни језик и његови говорници

Масовне миграције последњих деценија довеле су до померања великих група људи ван граница својих матичних говорних подручја и до настајања мигрантских језичких заједница у некада једнојезичним државама Европе и света. Удео становништва са пореклом из неке друге државе је, приме-рице, у Немачкој 2019. године достигао 26 процената¹, од чега две трећине (64,4 посто) припада првој генерацији миграната а преосталу трећину чине особе друге или треће генерације. У случају српског језика подаци Савезне службе за статистику за 2021. годину говоре о 328.000 особа српског порек-

* olga.stojanovic@slavistik.uni-muenchen.de

¹ Према *Миграционом извештају 2019. Владе Немачке* (Migrationsbericht der Bundesregierung 2019): <https://www.bamf.de/DE/Themen/Forschung/Veroeffentlichungen/Migrationsbericht2019/migrationsbericht-2019-node.html;jsessionid=040B9161FF01CCF65E34F1BA05155FAC.intranet672>, приступљено 5. 8. 2022.)

ла настањених у Немачкој² док званичне процене иду и до 800.000 грађана српског порекла.³ Ради се, дакле, о великој групи у којој се налази и значајан део миграната друге генерације који су српски језик усвајали ван матице.⁴

Језиком српских и српскохрватских говорника у дијаспори бавиле су се за време Југославије истраживачке групе на Универзитету у Лунду у Шведској⁵ а на тлу СФРЈ, поред појединачних лингвиста, Институт за лингвистику и Институт за јужнословенске језике у Новом Саду⁶. После распада Југославије континуитет истраживања се прекида, да би се последњих двадесетак година интересовање за језик дијаспоре поново појавило, пратећи слична истраживања у свету. Предмет истраживања били су феномени прекључивања кодова, усвајање завичајног језика у дечјем узрасту, па и културног организовања у дијаспори итд.⁷ У последњих десетак година, са етаблирањем појма „завичајни језик“⁸, указује се на потребу да се и настава са завичајним говорницима пропрати циљно конципираним методичким приступом.⁹

У свету се у оквиру лингвистичких истраживања о мигрантским језицима појам „завичајни језик“ искристалисао за језик мигрантских група за другу и сваку наредну генерацију говорника, према дефиницији Бенмамаун/Монтрал/Полински 2013а: 132: „Појам ’завичајни говорник’ се у основном значењу односи на другу генерацију миграната, децу примарних исељеника, која од малих ногу живе у двојезичном/вишејезичном окружењу.” За разлику од миграната прве генерације, који су период учења језика провели у школском систему у матици, говорници завичајног језика су или рођени у страном земљи или су се у њој настанили у дечјем узрасту. Један од основних критеријума за разграничење завичајног језика је, дакле, његово непотпуно

² Савезна служба за статистику: Statistisches Bundesamt: Bevölkerung in Privathaushalten 2021 nach Migrationshintergrund; <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/migrationshintergrund-staatsangehoerigkeit-staaten.html;jsessionid=50886DCD69B29F24FF0A964615FE95EB.live!742>, приступљено 5. 8. 2022.

³ Процена објављена на страници немачког Министарства за спољне послове у *Извештају о билатералним односима између Србије и Немачке*: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/serbien-node/bilateral/207492>, приступљено 5. 8. 2022.

⁴ У горе цитираном извештају Службе за статистику (фуснота 3) наводи се да од 328.000 грађана српског порекла 223.000 имају „сопствено миграционо искуство“ (mit eigener Migrationserfahrung), што значи да 105.000 особа припада другој генерацији српских миграната. Из перспективе усвајања српског језика томе броју треба додати и особе које су у детињству, пре поласка у школу, дошле у Немачку тако да је број потенцијалних завичајних говорника сигурно већи од 105.000.

⁵ Истраживачка група око слависте Љубомира Ђуровича, са резултатима објављеним у часопису *Slavica Lundensia*, према Вучина Симовић/Јовановић 2016: 572–573.

⁶ У оквиру пројекта „Психолингвистичка истраживања“ под руководством Свенке Савић. Детаљан преглед ранијих и новијих радова дају Вучина Симовић/Јовановић 2016.

⁷ Пре свега у радовима Вучине Симовић и Јовановић (2011, 2015, 2016, 2018, 2020), емпијском истраживању Вулетић 2015, као и у Меденица 2020. Језик српских миграната истраживали су на немачком говорном подручју између осталих Шлунд 2006, Бризић 2007, Илић Марковић 2010, Ромић 2016, Ханзен 2018, Бирцер/Мајер 2019.

⁸ Као еквивалент интернационалном термину ‘heritage language’ код нас су се појављивали *наследни, предачки, породични и језик порекла*, а ми се придружимо домаћим истраживачима који су се већином определили за појам „завичајни језик“ (Јањић 2018: 151; Вучина Симовић/Јовановић 2015: 671).

⁹ Код нас се методиком за завичајне говорнике бавила Марина Јањић у својим публикацијама и наставним пројектима за децу из дијаспоре.

усвајање ван токова формалног школовања као и његова употреба примарно у породичном контексту. Између породичног и језика околине постоји функционална асиметрија: језик околине преузима скоро све функције у свакодневном животу, образовању и професији, док је породични језик ограничен углавном само на комуникацију са члановима породице: „Завичајни говорник је особа са раном двојезичношћу која је расла слушајући (и говорећи) завичајни језик (Л1) и већински језик (Л2), симултано или консекутивно у раном детињству, и којој је Л2 у неком тренутку током школовања постао примарни језик.” (Бенмамаун/Монтрал/Полински 2013: 133).¹⁰

Коју компетенцију у завичајном језику ће говорник достићи и одржати, зависи од мноштва унутрашњих и спољашњих фактора који делују у садејству¹¹ и као резултат дају изразито широку варијабилност у знању. Распон могућих језичких компетенција обично се приказује моделом континуума са почетном и завршном тачком: на једном полу могућих компетенција се налазе рецептивни говорници, са минималним компетенцијама разумевања путем слушања и без икаквих продуктивних вештина, а на другом полу особе готово матерњег знања српског са познавањем оба писма и стандардног идиома.¹² Завичајни језик показује по правилу одступања од граматичке, стилистичке и прагматичке норме односно 'дефиците' у граматичком систему.¹³ Ови 'нематерњи ефекти'¹⁴ интерагирају с процесима интерференције између породичног и доминантног језика, тако да је крајња слика завичајног језика један индивидуалан, комплексан идиом.

Карактеристична је и употреба нестандардних идиома односно непознавање стандардног и књижевног језика. Пошто су српски језик учили искључиво у породици а не у оквиру формалног образовања, говор миграната по правилу показује већа или мања одступања од стандардног језика, односно то је регионални или дијалекатски идиом конкретне породице. У зависности од тога да ли су похађали српске додатне школе у иностранству, индивидуални идиом се може приближити стандарду али ће ретко достићи познавање књижевног језика матерњих говорника. Поред тога, говор миграната изложен је и утицајима страног језика, тако да долази до специфичне

¹⁰ Занимање за завичајни језик и његово термилошко прецизирање потиче из области примењене лингвистике, али се и теоријска лингвистика заинтересовале за овај феномен. У опширној студији Бенмамаун/Монтрал/Полински 2013а користи се специфична компетенција завичајних говорника за теоретске импликације о генеративној природи појединачних граматичких категорија: о њиховој подложности ерозији и губљењу, о редоследу усвајања у нетипичним условима учења језика, о узрасту пресудном за усвајање језика и слично. Истраживачи истичу да анализа завичајног језика може престављати велики потенцијал за разумевање лингвистичких феномена. (Бенмамаун/Монтрал/Полински 2013а, Бенмамаун/Монтрал/Полински 2013б, Бенмамаун 2021).

¹¹ У најбитније факторе убрајају се узраст доласка у страну земљу и евентуално школовање у матици, квалитет и квантитет језичког инпута, употреба језика у породици, учење завичајног језика (допунске школе), праћење писаних, аудиовизуелних и дигиталних медија, мотивација и вредносни ставови према завичајном језику у породици и окружењу.

¹² Модел континуума знања код Полински/Кејган 2007, Полински 2015: 10–11.

¹³ Детаљан преглед резултата досадашних истраживања одлика по различитим граматичким категоријама је у монографији Монтрал/Полински 2021б, а за српски језик у Вулетић 2015.

¹⁴ 'Nonnative effects' или 'non-target effects', в. Монтрал/Полински 2021а: 6.

хибридизације језика – преплитања стандардних и супстандардних одлика српског и интерференција из страног језика.¹⁵

Поред описаних лингвистичких специфичности завичајног језика битни су и његови афективно-мотивацијски и идентитетски аспекти. У страниој средини, сама употреба српског не може бити вредносно неутрална: завичајни језик је емотивно мотивисан као израз повезаности са породицом, завичајем и читавим комплексом вредности, културних представа и уверења. Чак и непознавање или одбијање употребе завичајног језика јесте свестан и афективан став мигранта, којим он покушава да дефинише свој идентитет између две културе и нађе своје место у друштву.¹⁶ Завичајни говорник сусреће се, поред тога, и са вредносним ставовима околине: не само у страниој земљи у којој владају културни стереотипи о српском језику него и у широј породици, родбини и у завичају.¹⁷

2. Језичка свесност као надређени методички приступ

Настава са завичајним говорницима методички се разликује од наставе српског у матици и од наставе српског као страног језика, и мора полазити од специфичности језика и од потреба ученика. Иницијатива за учење породичног језика код одраслих говорника произилази из самопосматрања и рефлексације о сопственом језику и из свести да се он разликује од говора у матици. Управо ова рефлексација може представљати изходиште за увођење дидактике језичке свесности у наставу, без обзира на тематска тежишта и циљеве конкретног наставног програма.

Језичка свесност је дидактички концепт проистекао из праксе наставе језика у интеркултуралним заједницама и дефинише се као експлицитно знање о различитим аспектима језичке употребе и његовој улози у друштву, осетљивост за језик и свест о природи језика и о сопственом језичком понашању (Котс/Герет 2018: 3). Језичка свесност обухвата више домена – когнитивни, афективни, друштвени, перформативни и домен моћи¹⁸, а односи се на свесно знање о језичком систему и облицима стандардног језика, на разу-

¹⁵ Јањић говори о „преплитању по хоризонтали” у случају хибридикације српског и страног језика, и „преплитању по вертикали” при мешању „различитих језичких варијетета српског језика: дијалекта, социолекта и стандардног језика” (Јањић 2018: 152).

¹⁶ Илић-Марковић наводи четири типична односа миграната према језику и култури стране земље: 1. одбијање страног језика и културе, идентификовање само са завичајем, 2. одбијање језика порекла, идентификовање са земљом миграције, 3. неприпадање ни једној култури, и 4. припадање обема културама и језицима (Илић Марковић 2010: 786). Све четири могућности представљају личне стратегије у проналажењу идентитета у условима миграције, подлежу разним унутрашњим и спољашњим факторима (лично искуство у новој земљи, успех у интеграцији у школски и пословни систем, став породице, образовање итд.) и могу се мењати кроз разне животне фазе.

¹⁷ „Упркос функционалној компетенцији корисника ЗЈ, различитост овог варијетета често може бити повод за настанак мање или више негативних језичких идеологија и ставова према ЗЈ, како самих корисника, тако и других људи”, Јовановић/Вучина Симовић 2015: 478.

¹⁸ Према моделу Џејмса и Герета из 1992. у Ело и др. 2018: 3.

мевање функција језика, језичких варијанти и њиховог друштвеног статуса и на свест о језику као изразу хијерархије друштвене моћи.¹⁹ Код вишејезичних говорника, језичка свесност обухвата и схватање механизма интерференције између два језика, позитивног и негативног трансфера и способност поређења два језика. Језичка свесност тежи способности свесног, аналитичког разумевања језика, самосталног учења и критичког схватања комплексне језичке ситуације у којој се билингвални говорник налази.

Пут ка развијању свесности је претварање ученичког полазног знања из процедуралног у декларативно – „свесно, експлицитно и вербализовано” знање (Вотсон/Њумен/Морган 2021: 259). Код завичајних говорника, који већ поседују знање на одређеном нивоу али и примећују своје дефиците у језичкој употреби, овај циљ је вишеструко продуктиван: интуитивна компетенција код њих није изграђена у потпуности као код матерњих говорника, али се они на њу ослањају у недостатку декларативног познавања граматике српског језика. Када та интуитивна знања постану свесна и експлицитна, ученик је способан да лакше усваја нове, недостајуће граматичке теме и да их уклопи у систем већ познатих знања и когнитивно заокружи граматички систем матерњег језика. Поред увођења нових садржаја, наставник може паралелно да подстиче ове процесе тако што ће охрабривати истраживање и откривање језичких законитости, анализу правилних и неправилних језичких исказа, посматрање сопственог интуитивног изражавања, али и разговор о језичкој норми и варијететима. Ученик тако систематизује своје претходно знање и добија увид у граматички систем, лексичко благо и стилске регистре, стандардни идиом и друге аспекте језика са којима он, због специфичног усвајања српског, није имао прилике да се сретне.

Најпродуктивнија дидактичка активност за остваривање ових циљева на часу је метајезички разговор. Он обухвата све облике металингвистичких коментара на часу, било да долазе од наставника или ученика, као подстицајна питања, разговор током вежби у групама или дискусија целе групе течаја. Металингвистички разговор може се подстаћи приликом вежби говорења или писања, вежби изговора, граматике и лексике, тако што се ученици подстичу да објашњавају решења задатака, да преиспитују своје изборе у решавању задатих проблема, да упоређују своја решења са решењима других ученика, да коригују своје и туђе радове, да оцењују свој учинак и слично. У оваквим ситуацијама завичајни говорници по правилу аргументују нелингвистичким аргументима као што је 'тако боље звучи' или се позивају на језичку употребу у породици, и демонстрирају тако своје процедурално знање језика.²⁰ Ако се

¹⁹ Управо у раду са завичајним говорницима шпанског језика у САД настао је нов концепт језичке свесности – критичка језичка свесност, са акцентом на друштвеном статусу језичких варијанти шпанског језика у матичним земљама и шпанског језика миграната, са циљем политичке и језичке еманципације шпанских говорника дијалекатских варијанти у дијаспори. Развијање критичке језичке свесности као део наставне методике детаљно је приказано у монографији Лоза/Бодри 2022.

²⁰ „Заправо, ова врста језичке свести је супротност природној интуицији матерњег говорника. Језички осећај завичајног говорника проистиче више из интуиције него из аналитичког познавања граматике” (Полински 2015: 18).

од њих тражи да објасне своја решења или повежу интуитивни израз са обрађеним граматичким лекцијама, завичајни говорници показују много боље схватање грађе из граматике и брже напредују у примени наученог. Чак и у групама са хетерогеним ученицима, када су завичајни говорници на истом течају са ученицима српског као страног, а то је редовно случај у универзитетској настави, постављање завичајних говорника у позицију онога ко треба да објасни свој интуитиван, правилан језички израз најјефективнији је дидактички принцип од кога профитирају обе групе ученика.

У истраживањима различитих типова металингвистичких разговора потврђено је да он побољшава и наставу писања²¹, а у случају ученика у миграцији може се као дискусија о социолингвистичким темама употребити и за развијање афективне и социјалне свесности: како говорници доживљавају билингвализам, с каквим се ставовима околине сусрећу, како превазилазе несигурност у изражавању, да ли мешају језике и када, и слично. То истичу и Јовановић/Вучина Симовић: „Улога наставе 3Ј, стога, није само развој језичке компетенције и усвајања конкретних знања, већ развој стратегија које овим појединцима треба да омогуће преиспитивање властитих идентитета и изградњу интеркултуралне компетенције” (2015: 480). Употреба језика у контексту породице може бити повод за разговор о лексичкој раслојености, регионалним варијететима и дијалектима, архаизмима и провинцијализмима, који ће оспособити ученика да сагледа свој језички израз у овој перспективи, примерице тако што ће „постављати члановима породице питања и поредити језичку варијанту у настави и у уџбенику са језиком који слушају код куће” (Полински 2015: 23). У оквиру таквих дискусија треба говорити и о двојезичности и развијати свест о језичким интерференцијама, о стратегијама изражавања на два језика, прекључивању кодова, говору чланова породице и пријатеља. Пракса је показала да су завичајни говорници по правилу веома заинтересовани да чују искуства других миграната и да и сами испричају нешто из своје језичке биографије и породичне историје, и да их могућност таквог разговора на часу веома мотивише за наставак учења.

Овакав начин рада захтева, истовремено, велику ангажованост наставника, који мора познавати не само језичке категорије и методику наставе него и релевантне аспекте мигрантског билингвалног живота. Поред познавања феномена контактне лингвистике и вишејезичности, одличног знања доминантног језика и владања компаративном граматиком, наставник мора имати слуха и за социјално-културне особености мигрантских група и њихов приступ српској култури да би могао успешно да води металингвистички дискурс на часу. Истраживачи дидактике језичке свесности истичу да наставник мора бити свестан и својих културних ставова и предубеђења у односу на завичајне говорнике и мигрантске заједнице да би најпродуктивније искористио језичке и нејезичке ресурсе који ученици доносе на час (Финкбајнер/Шлуер 2018: 111).

²¹ Металингвистички разговор и писање код Вотсон/Њумен/Морган 2021.

Развијање језичке свесности је као допунски и надређени наставни циљ управо код завичајних говорника изузетно продуктиван дидактички приступ утолико што активира претходна знања језика и о језику, поставља их у ширу метајезичку перспективу, додирује емоционално битне теме билингвалног идентитета и оспособљава ученике за даље самостално учење.

ЛИТЕРАТУРА

- Бенмамаун/Монтрал/Полински 2013а:** E. Benmamoun, S. Montrul, M. Polinsky, Heritage languages and their speakers: Opportunities and challenges for linguistics, *Theoretical Linguistics* 39 (3–4), 129–181.
- Бенмамаун/Монтрал/Полински 2013б:** E. Benmamoun, S. Montrul, M. Polinsky, Defining an „ideal” heritage speaker: Theoretical and methodological challenges. Reply to peer commentaries, *Theoretical Linguistics* 39 (3–4), 259–294.
- Бенмамаун 2021:** E. Benmamoun, Heritage language research and theoretical linguistics, У: S. Montrul, M. Polinsky (ур): *The Cambridge handbook of heritage languages and linguistics*. Cambridge: Cambridge university press, 375–398.
- Бирцер/Мајер 2019:** S. Birzer, D. Mayer, BKS-Herkunftssprecherinnen und -sprecher im Russischunterricht, У: K. Beuter, A. Hlukhovych (ур): *Sprache und Kultur in der Lehrerinnen- und Lehrerbildung*. Bamberg, 121–168.
- Бризић 2007:** K. Brzić, *Das geheime Leben der Sprachen. Gesprochene und verschwiegene Sprachen und ihr Einfluss auf den Spracherwerb in der Migration*, Münster: Waxmann.
- Вотсон/Њумен/Морган 2021:** A. Watson, R. Newman, S. Morgan, Metatalk and metalinguistic knowledge: the interplay of procedural and declarative knowledge in the classroom discourse of first-language grammar teaching, *Language Awareness* 30/3, 257–275.
- Вулећић 2015:** J. Вулећић Ђурић, *Процес замене језика и промене изазване контактом српског са немачким језиком у говору Срба у СР Немачкој*. Докторска дисертација. Крагујевац. Преузето 9. 8. 2022. са: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/5312/Disertacija2606.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
- Вучина Симовић/Јовановић 2011:** И. Вучина Симовић, А. Јовановић, Улога прве генерације говорника српског језика у процесу одржавања/ замене језика у дијаспори, У: М. Ковачевић (ур.): *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са V међународног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 335–349.
- Вучина Симовић/Јовановић 2015:** И. Вучина Симовић, А. Јовановић, Неке особености наративног дискурса говорника српског као матерњег и завичајног језика, *Српски језик*, XX, 669–688.

- Вучина Симовић/Јовановић 2016:** И. Вучина Симовић, А. Јовановић, Истраженост српског језика у дијаспори у оквирима филологије и лингвистичких дисциплина. *Гласник Етнографског института САНУ*, LXIV (3), 569–584.
- Вучина Симовић/Јовановић 2018:** И. Вучина Симовић, А. Јовановић, Употреба глаголских облика у нарави једнојезичне и двојезичне деце на српском језику, У: Ј. Петковић, В. Поломац (ур.): *Српски језик: статус, систем, употреба. Зборник у част проф. Милошу Ковачевићу*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 715–732.
- Ело и др. 2018:** С. Hélot, К. Van Gorp, С. Frijns, S. Sierens, Introduction: Towards critical multilingual language awareness for 21st century schools, У: С. Hélot, К. Van Gorp, С. Frijns, S. Sierens (ур.): *Language awareness in multilingual classroom in Europe. From theory to practice*. Boston: De Gruyter 2018, 1–20.
- Илић Марковић 2010:** G. Илић-Marković, Dvojezična svakodnevica – predrasude i činjenice, srpski i nemački u Већу, У: Lj. Subotić, I. Živančević-Seke-ruš (ур.): *Peti međunarodni interdisciplinarni simpozijum „Susret kultura”*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 779–788.
- Јањић 2018:** М. Јањић, Темелјна методолошка питања наставе српског језика у дијаспори, У: *Српска славистика – колективна монографија, Том II: Књижевност, култура, фолклор. Питања славистике, радови српске делегације на XVI Међународном конгресу слависта одржаном у Београду 20–27. VIII 2018*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 147–159.
- Јовановић/Вучина Симовић 2015:** А. Јовановић, И. Вучина Симовић, Настава српског као завичајног језика: Ко су ученици завичајног језика?, У: М. Ковачевић (ур.): *Српски језик, књижевност и уметност. Књига I: Српски језик од Вука до данас*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 475–486.
- Јовановић/Вучина Симовић 2020:** А. Јовановић, И. Вучина Симовић, Ко-конструкција наратива код деце раног узраста: пример српско као примарног и као наследног језика, У: В. Крајишник (ур.): *Српски као страни језик у теорији и пракси 4*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 267–282.
- Котс/Герет 2018:** J. M. Cots, P. Garrett, Language awareness. Opening up the field of study, У: J. M. Cots, P. Garrett (ур.): *The Routledge handbook of language awareness*. New York, London: Routledge, 1–20.
- Лоза/Бодри 2022:** S. Loza, S. M. Beaudrie (ур.), *Heritage language teaching. Critical language awareness perspectives for research and pedagogy*, New York: Routledge.
- Меденица 2020:** Л. Меденица, Употреба српског језика (као наследног) у српским и интеркултуралним породицама широм Европе, У: В. Крајишник (ур.): *Српски као страни језик у теорији и пракси 4*, Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 301–307.

- Миграциони извештај 2019:** Владе Немачке (Migrationsbericht der Bundesregierung 2019): <https://www.bamf.de/DE/Themen/Forschung/Veroeffentlichungen/Migrationsbericht2019/migrationsbericht-2019-node.html;jsessionid=040B9161FF01CCF65E34F1BA05155FAC.intranet672>, приступљено 5.8.2022.)
- Монтрал/Полински 2021а:** S. Montrul, M. Polinsky, Introduction: Heritage languages, heritage speakers, heritage linguistics, У: S. Montrul, M. Polinsky (уп): *The Cambridge handbook of heritage languages and linguistics*, Cambridge: Cambridge university press, 1–9.
- Монтрал/Полински 2021б:** S. Montrul, M. Polinsky (уп), *The Cambridge handbook of heritage languages and linguistics*, Cambridge: Cambridge university press.
- Полински/Кејган 2007:** M. Polinsky, O. Kagan, Heritage languages: in the “wild” and in the classroom, *Language and Linguistics Compass* 1, 368–395.
- Полински 2015:** M. Polinsky, Heritage languages and their speakers: state of the field, challenges, perspectives for future work, and methodologies, *Zeitschrift für Fremdsprachenforschung* 26/1, 7–27.
- Ромић 2016:** D. Romić, „Ja sam ti ono pola-pola, wie das Gericht beim Kroaten“: Sprachidentität und -struktur der zweiten Generation ex-jugoslawischer Migrantennachkommen in Deutschland, У: K. Kazzazi, A. Treiber, Tim Wätzold (уп.): *Migration – Religion – Identität: Aspekte transkultureller Prozesse*. Wiesbaden: Springer, 185–210.
- Савезна служба за статистику:** Statistisches Bundesamt, Bevölkerung in Privathaushalten 2021 nach Migrationshintergrund; <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/migrationshintergrund-staatsangehoerigkeit-staaten.html;jsessionid=50886DCD69B29F24FF0A964615FE95EB.live742>, приступљено 5.8.2022.
- Финкбајнер/Шлуер 2018:** C. Finkbeiner, J. Schluer, Language awareness in the teaching of reading and writing, У: J. M. Cots, P. Garrett (уп.): *The Routledge handbook of language awareness*. New York, London: Routledge, 108–123.
- Хансен 2018:** B. Hansen, On the permeability of grammars: Syntactic pattern replications in heritage Croatian und heritage Serbian spoken in Germany, У: J. Grković-Major, B. Hansen, B. Sonnenhauser (уп.), *Diachronic Slavonic Syntax. The interplay between internal development, language contact and metalinguistic factors*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 125–169.
- Шлунд 2006:** K. Schlund, Sprachliche Determinanten bilingualer Identitätskonstruktion am Beispiel von Deutsch-Jugoslawen der zweiten Generation, *Zeitschrift für Slawistik* 51/1, 74–93.

Olga Stojanović Fréchette

DIE SPRACHBEWUSSTHEIT IM UNTERRICHT MIT HERKUNFTSPRECHERN
DES SERBISCHEN

Zusammenfassung

Serbisch als Herkunftssprache bezeichnet die Sprache derjenigen Migranten, die im Ausland aufgewachsen sind, die Muttersprache nur in der Familie und nicht in den Schulen gelernt haben und die Sprache der Umgebung besser beherrschen. Die Endkompetenz der Herkunftssprache ergibt sich auch einer Vielzahl der Faktoren und kann von der schwachen rezeptiven Fähigkeit bis zu beinahe muttersprachlichen Kenntnissen reichen. Im Unterricht mit den Herkunftssprechern sollen all diese Aspekte beachtet werden. Der Beitrag stellt die Entwicklung der didaktischen Konzepts der Sprechbewusstheit vor, die in der Form des metalinguistischen Diskussion die Sensibilität für Herkunftssprache und die Mehrsprachigkeit fördern, intuitive vorhandene Kenntnisse zu den expliziten und verbalisierbaren machen und die Selbstwahrnehmung und -einschätzung hinsichtlich des Sprachusus, der individuellen Lernziele und -strategien verbessern soll.

Schlüsselwörter: Serbisch als Herkunftssprache, Sprachbewusstheit, Didaktik des Sprachunterrichts.